

КАШМІРСЬКА ПРОБЛЕМА В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПАКИСТАНУ

Розглянуто кашмірську проблему в контексті безпекової політики Пакистану, охарактеризовано підходи до розв'язання конфлікту за президентства П. Мушаррафа та А. А. Зардари. Автор дійшов висновку про непорушність позиції Пакистану щодо належності Кашміру до його території та намірів Ісламабаду щодо боротьби з терористичною загрозою як ключовою в пакистансько-індійських відносинах.

Ключові слова: кашмірська проблема, безпекова політика Пакистану, пакистансько-індійський конфлікт, тероризм.

Рассмотрено кашмирскую проблему в контексте политики безопасности Пакистана, охарактеризовано подходы к решению конфликта президентом П. Мушаррафа и А. А. Зардари. Автор пришел к выводу о неизменности позиции Пакистана о принадлежности Кашмира к его территории и намерений Исламабада вести борьбу с террористической угрозой как ключевой в пакистано-индийских отношениях.

Ключевые слова: кашмирская проблема, политика безопасности Пакистана, пакистано-индийский конфликт, терроризм.

Kashmir problem in connection with Pakistan's security policy is considered, the approaches to solving on conflict during Musharraf's and Zardary's presidency is characterized. The author comes to the conclusion about the strict Pakistan's position on Kashmir belonging to its territory and Islamabad's intention on combating the terrorist threat as the main threat in Pakistan-India relations.

Key words: Kashmir problem, Pakistan's security policy, Pakistan-India conflict, terrorism.

Міжнародні відносини на сучасному етапі характеризуються конфліктогенністю між основними суб'єктами світової політики. Глобального значення набуває інтенсифікація конфліктів на етнічному та конфесійному ґрунті. Характерним прикладом таких конфліктів є проблема навколо Кашміру у відносинах між Пакистаном та Індією, яка триває вже понад 60 років. Застаріла проблема щодо територіальної належності штату Джамма і Кашмір є лакмусовим папірцем, який характеризує динаміку і розвиток відносин між Ісламабадом та Нью-Делі.

Особливість кашмірського конфлікту полягає і в тому, що він географічно входить в зону нестабільності та зіткнення двох цивілізаційних ойкумен. За С. Хантінгтоном – ісламська та індуїстська цивілізації, які, володіючи різними світоглядними позиціями, перетнулися саме в Кашмірі.

Варто зазначити, що кашмірська проблема торкається важливих аспектів безпекової політики Пакистану в регіоні – ядерний чинник, який може бути використаний обома сторонами у результаті ескалації конфлікту та присутність терористичної

загрози в регіоні. Кашмір став джерелом поширення ісламського тероризму і екстремізму під проводом «Аль-Каїди» та Об'єднаного фронту джихаду. Зокрема кашмірських терористів підтримують муджахіди та таліби з Афганістану, які становлять складову так званої проблеми Пуштуністану в Пакистані.

Об'єктивні і цілеспрямовані дії Ісламабаду щодо врегулювання кашмірського конфлікту дозволять не лише підтримати мир у Південній Азії, а й сприятимуть діалогу з радикальними ісламістами й терористами всередині країни що є основою безпекової політики країни.

Відзначимо, що кашмірська проблема у пакистансько-індійських відносинах є предметом дослідження провідних вітчизняних (О. Борділовська, І. Горобець, О. Маначинський [1]) та зарубіжних (В. Белокреницький, С. Бхаттачарїї [2]) науковців. Важливу роль у дослідженні проблеми зіграли мемуари колишнього президента Пакистану П. Мушаррафа [3]. Докладний аналіз пакистансько-індійських відносин здійснений у працях російських сходовознавців Н. Замарасової, Н. Мелехіної, Г. Мирського

[4]. Незважаючи на достатній науковий доробок, сучасні зміни в пакистансько-індійських відносинах підкреслюють актуальність нашого дослідження.

Мету статті автори вбачають у оцінці стратегії Ісламабаду щодо кашмірської проблеми за президента Пакистану П. Мушаррафа, з'ясування впливу терористичної складової на пакистансько-індійський конфлікт та характеристика підходів Асіфа Алі Зардари до врегулювання проблеми.

У ХХІ столітті Ісламська Республіка Пакистан починає проводити розгалужену зовнішню політику, у якій чільне місце посідає безпековий чинник. Одним із головних аспектів безпекової політики Ісламабаду в Південній Азії є проблема Кашміру.

Питання територіальної належності штату Джамма і Кашмір є важливим як для Індії, так і для Пакистану, оскільки саме з ним вони пов'язують свою територіальну цілісність. Офіційна позиція індійської сторони полягає у тому, що Кашмір – невід'ємна частина Індії і ця проблема є вирішеною, а контроль або окупація Пакистаном північних і північно-західних районів штату Джамма і Кашмір є незаконними [5]. Натомість, Пакистан стоїть на позиції проведення плебісциту під міжнародним контролем, що надасть право кашмірському народу на самовизначення і, вважає питання невирішеним [6]. Існування сепаратистських організацій на території Кашміру та їх активна терористична діяльність змушує Пакистан та Індію йти на переговорний процес як під впливом забезпечення власної безпеки так і інших суб'єктів міжнародних відносин, які не хочуть стати об'єктами «джихаду».

У 2004 році відбулося корегування позиції Ісламабаду з приводу Кашміру, яка була представлена в жовтні президентом Пакистану П. Мушаррафом. Було запропоновано план врегулювання кашмірського питання у три етапи. На першому етапі пропонувалося визначити особливості розселення релігійно-етнічних груп Джамму і Кашмір, на другому – почати демілітаризацію цих територій, а на третьому – домовитися щодо введення спільного контролю над територіями [7].

Переговорний процес тільки-тільки почав набирати обертів, як в липні 2006 р. в індійському м. Мумбаї (раніше Бомбей) було здійснено терористичний акт, внаслідок якого загинули майже 200 осіб [8]. Індійська сторона негайно звинуватила Ісламабад у прямому сприянні кашмірським сепаратистам у його здійсненні і зажадала вжити всіх заходів до усунення транскордонного тероризму. У своєму виступі на 65 сесії ГА ООН 19 вересня 2006 р. лідер Пакистану П. Мушарраф зазначив про намір Пакистану вжити заходів стосовно боротьби з тероризмом і екстремізмом у Кашмірі [9].

Вже через два місяці після свого виступу в ООН, 5 грудня 2006 р., П. Мушарраф заявив, що його країна, навіть, готова відмовитися від претензій на Кашмір, якщо Індія погодиться з пакистанською формулою вирішення проблеми. Тобто, виконання чотирьох пунктів: 1) вільний рух жителів обох частин Кашміру при незмінності існуючих кордонів;

2) отримання регіоном автономії, але не незалежності; 3) поетапний вивід військ; 4) створення механізму «спільного нагляду» за участю представників Пакистану, Індії і Кашміру [10].

Офіційний Нью-Делі заявив, що Індія проти зміни кордонів, але за мирне вирішення питання і боротьбу з екстремізмом і тероризмом. Така відповідь ще раз підкреслює, що Індія не готова втрачати штат Джамма і Кашмір. Кроки Пакистану за адміністрації П. Мушаррафа щодо врегулювання кашмірської проблеми нагтовхнулись не лише на критичну позицію індійської сторони, а й на нову хвилю тероризму та сепаратизму в регіоні, що пов'язана з терактами у Мумбаї (листопад 2008 р.).

Варто підкреслити важливість терористичного чинника як у конфлікті, так і у внутрішньополітичному житті Пакистану. Колишній президент Пакистану Первез Мушарраф у своїх мемуарах наголошує на тому, що основна загроза безпеці Пакистану виходить зовсім не від Індії, а від руху «Талібан» і терористів «Аль-Каїди» і це має зрозуміти також Індія [11].

Піком створенням екстремістських організацій у Кашмірі вважається кінець 80-х і початок 90-х років ХХ століття, які поділяються на дві групи. До першої належать невеликі військові угруповання та «Хезб-уль-муджахидин», а до другої – терористичні організації – «Харкат-уль-муджахидин» (до 1995 року відома під назвою «Харкат-уль-ансар»), «Джаїш-і-Мухаммад», «Лашкар-і-таїба», «Аль-Бадр». Саме «Лашкар-і-таїба», створена в 1993 році, найбільш відома своєю терористичною діяльністю в індійській частині Кашміру [12]. Ці організації входять до Об'єданого фронту джихаду та отримують допомогу від муджахедів та талібів, з якими намагається проводити боротьбу офіційний Ісламабад.

У 2002 році в штаті відбулися вибори, які поклали початок переговорному процесу між кашмірськими націоналістами та індійською владою, але кардинально це не змінило ситуацію. Терористичні угруповання, які знаходяться у Пакистані, надаючи підтримку повстанському руху у Кашмірі, здійснили ряд терористичних актів в Індії. Одним із найбільш масштабних вважається теракт 26 листопада 2008 року у Мумбаї, під час якого загинуло 195 осіб мирного населення [13].

Кожен новий теракт збільшує як антимусульманські настрої в Індії, так і сприйняття мусульман, як екстремістів, що впливає безпосередньо на ситуацію у Кашмірі. Внаслідок цього збільшується кількість активістів екстремістських груп. До речі, за період з 2000 по 2011 роки лише у районі гірського хребта Пир Панджал, що у індійському штаті Джамма і Кашмір, було зареєстровано 429 інцидентів за участі терористів [14].

Одним із чинників, які загострюють ситуацію, є святкування з 1990 р. в Пакистані Дня солідарності з Кашміром 5 лютого. Впровадження цього дня має на меті підтримку Азад-Кашміром штату Джамма і Кашмір у його прагненні до приєднання до

Пакистану. Останнє святкування 5 лютого 2012 р. підтвердило намір однієї з політичних еліт штату Джамма і Кашмір ввійти до складу Пакистану і об'єднатися за релігійним принципом із мусульманським народом [15].

Боротьба з тероризмом та екстремізмом залишається одним з основних напрямів політики президента Пакистану Асіфа Алі Зардарі, який був обраний у 2008 році. Варто підкреслити той факт, що на початку свого президентства він наголосив на тому, що Пакистан не піде на компроміс у питанні Кашміру, і що Індії доведеться віддати цей регіон. Виступаючи в Ісламабаді 5 лютого 2009 року з нагоди Дня кашмірської солідарності, президент повторив, що Пакистан готовий обговорювати з Індією всі питання, включаючи і кашмірське, але його не можна обговорювати без згоди самих кашмірців [16]. Зардарі А. А. підтвердив, що Пакистан не відступить у питанні про належність Кашміру, але така заява не стала на заваді двостороннього пакистансько-індійського діалогу.

Березень 2011 р. став знаковим в пакистансько-індійських відносинах. За день до матчу з крикету Нью-Делі відвідала пакистанська делегація Міністерства внутрішніх справ на чолі з секретарем Чаудхрі Камар Замани. Реальним проривом на шляху відновлення довіри між двома країнами можна вважати офіційний дозвіл Ісламабаду, наданий індійським фахівцем, відвідати Пакистан для проведення розслідування атак в Мумбаї, на чому давно наполягав Нью-Делі. Але офіційний обмін підтвердженнями в підтримці боротьби з терористами завершився тим, що Ісламабад оголосив про звільнення з в'язниці громадянина Індії на ім'я Гопал Дас, який був засуджений до довічного ув'язнення в червні 1987 р., коли йому було 26 років, і не очікував звільнення [17].

Позитивною рисою в пакистансько-індійських відносинах на сучасному етапі є той факт, що в цілому зустрічі та діалог мають місце. Більш того, візити дали імпульс подальшому налагодженню двосторонніх відносин. Підтвердженням цього факту є візит глави зовнішньополітичного відомства Ісламської Республіки Пакистан Хіни Раббані Хар у Нью-Делі 26-28 липня 2011 року. У Нью-Делі відбулися її двосторонні зустрічі з прем'єр-міністром Індії М. Сінгхом, главою МЗС Індії С. М. Крішною, лідерами партії Індійський національний конгрес С. Ганді і опозиції С. Сварадж. Сторони погодилися, що тероризм представляє постійну загрозу миру та безпеки і підтвердили націленість двох країн на боротьбу і викорінення цього явища в усіх його формах і проявах [18].

Інтенсифікація зв'язків між політичними елітами Індії та Пакистану є запорукою безпеки і мирного співіснування країн Південної Азії. Розвиток такого діалогу підтверджується візитом президента Пакистану Асіфа Алі Зардарі до Індії 8 квітня 2012 року і його зустрічі з прем'єр-міністром Індії Манмохан Сінгхом. До речі, це перший візит пакистанського лідера до Індії за останні 7 років, так як попередній візит такого рівня

відбувався в 2005 р. ще за часів П. Мушаррафа. На квітневій зустрічі були обговорені засоби боротьби з тероризмом та спільні дії щодо захоплення лідера екстремістської організації «Лашкар-і-таїба» Саїда [19].

У жовтні 2012 р. Індія та Пакистан знову повернулися до розгляду кашмірського питання, але ця спроба була зірвана непорушністю позицій сторін. Принципова позиція Пакистану щодо територіальної суперечки залишається основою зовнішньої політики держави. «Ми будемо продовжувати підтримувати право народу Джамму і Кашмір мирно вибрати свою долю відповідно до давньої резолюцією Ради Безпеки ООН з цього питання. Кашмір залишається символом невдачі ... Ми вважаємо, що вирішення цих питань може бути тільки в атмосфері співробітництва ... Ми вважаємо, що повинні шукати взаємовигідні рішення. Регіональне співробітництво та зв'язки наблизять нас і зв'яжуть нас разом», – заявив А. А. Зардарі. У відповідь на це індійська сторона заявила, що кашмірці вже давно зробили свій вибір на користь Індії і можлива співпраця між країнами торкається лише сфери боротьби з тероризмом. Останній факт підтверджується заявою міністра закордонних справ Індії С. М. Крішни на 67 сесії ГА ООН, який характеризував тероризм як одну з найбільш «потужних загроз» для міжнародного миру та закликав до загальної відмови від актів терору і піратства [20].

Підсумовуючи викладене вище, відзначимо:

– пакистансько-індійський конфлікт навколо територіальної належності штату Джамма і Кашмір розгортається в межах тристороннього діалогу: Пакистаном та Індією, які в 1998 році офіційно оголосили про володіння ядерною зброєю, і сепаратистськими та терористичними угрупованнями з ідеологією ісламського екстремізму, які проводять боротьбу за самовизначення Кашміру;

– кашмірська проблема є одним із стратегічних напрямів безпекової політики Ісламської Республіки Пакистан. Офіційний Ісламабад вважає проблему невирішеною і стоїть на позиції надання кашмірцям права на самовизначення. Головною ознакою президентства П. Мушаррафа є поміркована політика щодо проблеми та діалог з індійською стороною на основі пакистанської «дорожньої карти» врегулювання конфлікту, яка так і не була прийнята офіційним Нью-Делі;

– терористична і сепаратистська складова проблеми відіграє роль каталізатора у пакистансько-індійських відносинах. Кожен новий теракт збільшує як анти мусульманські настрої в Індії, так і сприйняття мусульман як екстремістів, що впливає безпосередньо на ситуацію у Кашмірі і є стримуючим елементом у переговорному процесі офіційних Ісламабаду та Нью-Делі;

– проблема Кашміру була і буде основою зовнішньої політики Пакистану, що підтверджується політичним курсом нового президента А. А. Зардарі. Зардарі, на протигагу свого попередника, визначив

позицію Ісламабаду щодо Кашміру, як непорушну і цілком виправдану історичною ретроспективою. У 2012 році відбулося певне перебалансування пакистансько-індійських відносин на фоні візиту президента Пакистану до Індії, але воно вже вкотре

завершилося домовленостями щодо боротьби з тероризмом;

– не дивлячись на діалог між конфліктуючими сторонами, проблема не зрушилася з місця так як ні Пакистан ні Індія у найближчий час не мають намірів корегувати свої позиції і йти на компроміс.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борділовська О. Терористична загроза: події в Мумбаї і не тільки / О. Борділовська // Зовнішні справи – 2009. – № 3. – С. 40–43; Горобець І. Індія – Пакистан: проблема тероризму / І. Горобець // Зовнішні справи. – 2009. – № 3. – С. 36–39;
2. Маначинський О. Ні кроку назад, ні кроку вперед. Індія і Пакистан: протиборству 50 років / О. Маначинський // Політика і час. – 2003. – № 1. – С. 80–87.
3. Белокреницкий В. История Пакистана XX век / В. Белокреницкий. – М.: ИВ РАН: Крафт+, 2008. – 566 с.; Bhattacharya S. J&K: Range of Terror [Електронний ресурс] / S. Bhattacharya // South Asia Terrorism Portal. – 2011. – June 27. – Режим доступу: http://www.satp.org/satporgrp/sair/Archives/sair9/9_51.htm#assessment1.
4. Musharraf P. In the Line of Fire. A Memoir / P. Musharraf. – New York, London, Toronto, Sydney: Free Press, 2006. – 354 p.
5. Замаараева Н. Пакистан-Индия: «Кашмирская буря» после затишья [Електронний ресурс] / Н. Замаараева // Институт Ближнего Востока. – 2012. – 5 ноября. – Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1349415420>; Мелехина Н. Пути и перспективы решения кашмирской проблемы / Н. Мелехина // Восток. – 2008. – № 3. – С. 82–94; Мирский Г. Исламизм, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты: [монография] / Г. Мирский. – М.: ГУ ВШЭ, 2008. – 163 с.
6. A comprehensive note on Jammu and Kashmir [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Посольства Індії у Вашингтоні. – Режим доступу: http://www.indianembassy.org/policy/Kashmir/Kashmir_MEA/introduction.html.
7. Kashmir: The View from Islamabad [Електронний ресурс] // International Crisis Group. – 2003. – Report № 69. – Режим доступу: <http://merln.ndu.edu/archive/icg/pakistankashmir.pdf>.
8. Топычканов П. Предложения П. Мушаррафа по решению Кашмирской проблемы: внутри и внешнеполитическая реакция [Электронний ресурс] / П. Топычканов // Сайт Института Ближнего Востока. – 2006. – 13 декабря. – Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1166171940>.
9. Яковлев Я. Этнополитические конфликты и терроризм в Индии / Я. Яковлев // Социально-гуманитарные знания. – 2009. – № 2. – С. 336.
10. Statement by H. E. General Pervez Musharraf President of the Islamic Republic of Pakistan in the general debate of the 65 session of the United Nations General Assembly [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <http://www.un.org/webcast/ga/61/pdfs/pakistan-e.pdf>
11. Мелехина Н. Пути и перспективы решения кашмирской проблемы. – С. 92.
12. Musharraf P. In the Line of Fire. A Memoir. – P. 216.
13. Akhtar S. War on Terrorism and Kashmir issue [Електронний ресурс] / S. Akhtar // Site of the University of the Punjab. – 2008. – October 16. – Режим доступу: <http://pu.edu.pk/images/journal/pols/Currentissue-pdf/SHANEEN%20AKHTAR.pdf>.
14. Белокреницкий В. Пакистан: испытание на прочность / В. Белокреницкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 6. – С. 76.
15. Bhattacharya S. J&K: Range of Terror.
16. Kashmir Solidarity day 2012 [Електронний ресурс] // Embassy of Pakistan in Nepal. – Режим доступу: <http://www.mofa.gov.pk/nepal/contents.aspx?type=statements&id=9>.
17. Замаараева Н. Пакистан-Индия: «Кашмирская буря» после затишья.
18. Кашмирский вопрос – вероятный ключ к решению проблем Афганистана [Електронний ресурс] // Сайт Института Ближнего Востока. – 2011. – 23 сентября. – Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1314085140/>
19. Resolve Kashmir issue for peace and progress in South Asia [Електронний ресурс] // The Hindu. – 2011. – July 26. – Режим доступу: <http://www.thehindu.com/news/national/article2042957.ece>.
20. Yardley J. Indian and Pakistani Leaders Encourage Ties in a Rare Visit [Електронний ресурс] / J. Yardley // The New York Times. – 2012. – April 8. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/04/09/world/asia/india-and-pakistan-leaders-meet-and-look-to-improve-ties.html?_r=1.
21. Замаараева Н. Пакистан-Индия: «Кашмирская буря» после затишья.

Рецензенти: *Тригуб П. М.*, д.і.н., проф.;
Бушин М. І., д.і.н., проф.

© Полякова М. Є., 2012

Дата надходження статті до редколегії 9.12.2012 р.

БОГДАНОВА Тетяна Євгенівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

ТИХОНЕНКО Ірина Вікторівна, бакалавр з міжнародних відносин, магістрант Чорноморського державного університету імені Петра Могили.